

זימון

כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו. (דברים לב, ג)

שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן. מנא הני מילי אמר רב אסי דאמר קרא גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו. רבי אבהו אמר מהכא כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. (ברכות מה, א)

[א]

גדר החיוב

אחד מברך ומוציא כולם, או כל אחד בפני"ע

הנה עיקר הזימון הוא כששלשה אכלו כאחד, דאז האחד מוציא את כולם בברכת המזון, וכהקדמה לברכת המזון המברך מזמן את השאר לברך לה' ביחד. אכן כתבו הפוסקים, שהיום אין אנחנו מסוגלים לכוון כל הזמן ולשמע את ברכת המברך, והזימון האידנא אינו אלא שהמברך מזמן כולם לברכה, אך כל אחד מברך לבד. וז"ל המשנ"ב (קפג, כז), שאף דמדינא היה יותר נכון שישמעו המסובין כל הברכת המזון מפי המזמן, והוא יוציאם בברכתו ובעצמן לא יברכו כלל, מ"מ בעבור שמצוי בעו"ה שהמסובין מסיחין דעתם ואינם מכוונים לדברי המברך כלל, ונמצא שחסר להם בהמ"ד לגמרי, ומבטלין עשה דאורייתא בידים, לכך נכון כהיום יותר שהמסובין יאמרו בעצמן בלחש כל מלה ומלה עם המברך כדי שיברכו יחדו, ונקרא עי"ז ברכת זימון, ומתקיים מה שאמר הכתוב גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו.

ובהמשך דבריו (שם, כח) כתב המשנ"ב, שעכ"פ יזהרו לומר עמו בלחש ברכה ראשונה, דאל"ה להרבה פוסקים לא מקרי זימון כלל. ולפ"ז מה שנוהגין הרבה אנשים שאחר שאמרו ברוך שאכלנו וכו' כל אחד ואחד מברך בקול רם בפ"ע, שלא כדן הם עושין, אלא המברך צריך לברך ברכה ראשונה עכ"פ בקול רם כדי שישמעו המסובין, והם יאמרו בלחש עמו מלה במלה, ורק בסיום הברכה יקדימו לסיים כדי שיענו אמן.

שיטת התשב"ץ

והביא שם דברי המגן אברהם שצייד להורות כהתשב"ץ, דעד הזן את הכל צריכין לשתוק ולשמע ולכוין לצאת מן המברך, דעד שם היא ברכת הזימון. אבל כתב שאין אנו נוהגין כן אלא יברכו כל אחד בפני עצמו, ומ"מ הטוב והישר כשיודע במסובין שיכוונו לדבריו לעשות כהתשב"ץ, רק שיודיע להם מתחלה שיכוונו לצאת וגם הוא יכוון להוציאם, ודוקא כשהשומעים כלם מבינים לשון הקדש דאל"ה בודאי טוב יותר שיברכו בעצמן כל הבהמ"ז ולא לצאת מן המברך.

ויש להעיר בזה מסוגיא דברכות (מה, ב) דאיתא התם יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כרכי ריפתא בהדי הדדי (אכלו פת יחדיו), לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה לברוכי להו (שיברך ויוציא את האחרים ידי חובתם), יתבי וקא מיבעיא להו, אמרו הא דתנן שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן, הני מילי היכא דאיכא אדם גדול, אבל היכא דכי הדדי נינהו חלוק ברכות עדיף (שכל אחד יברך בפני עצמו), בריך איניש לנפשיה (בירכו כל אחד לעצמו), אתו לקמיה דמרימר אמר להו ידי ברכה יצאתם ידי זימון לא יצאתם, וכי תימרו ניהדר ונזמן אין זימון למפרע.

והשתא תקשי, דאמאי לא עשו לכל הפחות זימון כמנהגנו היום, שהאחד מזמן וכולם מברכים כל אחד בפני עצמו, ועל כרחך מבואר שאין תורת זימון אלא היכא שמוציאם בברכת המזון.

פלוגתת הפוסקים אי זימון דאורייתא או דרבנן

ונחלקו הפוסקים האם חיוב זימון הוא מן התורה או אינו אלא מדרבנן. דהשער הציון (קצז, טז) כתב בשם הפרי מגדים, דברכת הזימון לרוב הפוסקים הוא מדרבנן, אך בחזון איש (לא, א) כתב שחיוב זימון דאורייתא הוא.

והנה הגמ' (ברכות נ, א) מביאה מימרא דרבא, כי אכלין רפתא בי ריש גלותא, מברכינן שלשה שלשה, ואקשינן בגמ' וליברכו עשרה עשרה, שמע ריש גלותא ואיקפד (רש"י - ויחרה לו שאנו עושין חבורה לעצמנו בפרהסיא), וניפקו בברכתא דריש גלותא, איידי דאוושו כולי עלמא לא שמעי (רש"י - שהיו שם מסובין רבים ואין קול המברך נשמע), וליברכו בי עשרה, עשרה שמע ריש גלותא ואיקפד.

והקשה הרשב"א שם, הרי שנינו עשרה אינן נחלקין עד שיהיו כ', וא"כ איך נחלקו לשלשה. ותירץ, דשאני הכא דכיון שאם היה שומע ריש גלותא שרוצים הם לברך היה מונעם עד שיברך הוא עמהם, והם לא הוו שומעים דאוושי כולי עלמא ולכן היה טוב להם ליחלק. ואפילו אם לא היה מונעם כיון דאיקפד הוו זילותא דבי ריש גלותא וגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה דרבנן, והא דרבנן היא.

ועיין בספר קרית ספר (ברכות פרק ה), שכתב לחלק בין זימון בג' לזימון בעשרה, שעשרה שאכלו כאחת כדי שביעה, אינם רשאים ליחלק דחל עליהם חובת זימון מדאורייתא, דכתיב את ה' אלקיך, והוי דבר שבקדושה וצריך עשרה דילפינן תוך תוך בכל דבר שבקדושה.

עמידה באמירת נברך אלוקינו

מדברי הקרית ספר שזימון בערה נחשב לדבר שבקדושה, יש לדון האם יש חיוב עמידה כמו שנהגו הרבה. ויודעים דברי שו"ת חתם סופר (או"ח סימן נא) שא"צ לעמוד. ועי' בדברים שלכאורה לפי טעמו אפילו אם נחשב דבר שבקדושה אין ענין לעמוד.

עי"ש שהדן על דברי הרמב"ם (ברכות י, ח) שכל לענין ברכת הגומל שהוא בעמידה, וז"ל כיצד מברך עומד ביניהם ומברך ברוך וכו', ותמה בכ"מ ובב"י מנ"ל דצריך לעמוד ונלאו כל חכמי לב ליישבו ונדחק בב"ח. ותמה עליהם החת"ס איך נעלם מהגאונים דברי רמב"ם עצמו בהל' מגלה (ב, ז) דתנן פ' הקורא המגלה עומד ויושב, והוסיף הרמב"ם אבל לא יקרא יושב בציבור לכתחלה מפני כבוד הציבור, מ"מ ס"ל לרמב"ם כל שצריך ציבור בעי עמידה לכתחלה מפני כבוד הציבור, ולא דמי למזמן בעשרה נברך אלקינו בהסיבה וישיבה התם עיקור מצוה כך הוא אבל זולת זה כל שהוא בי עשרה צריך עמידה ואין כאן זכר לקרבן תודה. הרי לך שהטעם שא"צ לעמוד הוא משום שהמצוה היא בישיבה, א"כ מה"ט אפילו אם נאמר שיש כאן משום דבר שבקדושה א"צ לעמוד.]

ועיין עוד בריטב"א ובחידושי הרא"ה למסכת ברכות (מה, א) שכתבו דודאי דרבנן הוא, וקרא אסמכתא בעלמא.

נ"מ בחיוב כדי שביעה של המזמן

איתא בשו"ע (או"ח קצז, ד), חברים שאכלו כאחד, קצתם אכלו כדי שביעה וקצתם לא אכלו אלא כזית, אם כולם יודעים לברך מצוה שיברך אותו שאכל כדי שביעה ויוציא את האחרים, ואם אין יודעים כולם לברך, מי שאכל כזית יכול להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה. וברמ"א הביא, י"א שאינו חייב לברך מדאורייתא אם לא שתה והוא תאב לשתות, וטוב ליזהר לכתחלה אם מקצתן שתו ומקצתם לא שתו, שיברך מי ששתה. ועי' במשנ"ב (שם, כג), דכתבו האחרונים דכל זה רק אם מוציאם בבהמ"ז דאז קפדינן שהמחויב מן התורה יוציא את כולם, אבל אם מברכים כל אחד בפני עצמו, אלא שאחד מזמן עליהם וכמנהגנו היום, לא קפדינן כולי האי, ולכתחלה יכול לזמן עליהם אף מי שלא אכל כי אם כזית. ובשער הציון הוסיף לבאר, דהוא משום דברכת הזימון אינו אלא מדרבנן.

אכן יעוין בספר שונה הלכות דכיון דלפי החזו"א חיובו מן התורה, אזי עדיף באמת שהמברך יאכל כדי שביעה, ולפי הרמ"א שגם ישתה אם הוא צמא.

עוד נ"מ בזה

ולכאורה יש בזה עוד נ"מ, האם בחור בר מצוה יכול לזמן (היינו דנעשה עכשיו בר מצוה, וכן מצוי בסעודות מצוה שעושים לכבוד הבר מצוה). דאי הווי חיוב דאורייתא א"כ אינו יכול לזמן, שכן לא סמכינן אחזקה דרבה שהביא ב' שערות אלא לגבי מצוה דרבנן.

עוד נ"מ בזה, היכא שיש ספק אם חייבים בזימון או לא, ומקרה כה"ג מצאנו במשנ"ב (קצג, כו), שדן היכא שיושבין בעגלה ואוכלין ביחד כשהם נוסעין, ומביא שהמג"א מסתפק בזה. והשתא, אם החיוב אינו אלא מדרבנן, אזי ספק דרבנן לקולא, וא"כ לכאורה היה צריך להיות הדין דפטור מזימון. אכן המשנ"ב (שם) הביא שהחיי אדם הכריע דבכה"ג וכן בכל מקום שיש ספק, בשלשה שפיר יעשו זימון, אבל בעשרה יש לחוש להזכרת השם לבטלה. והמשנ"ב עצמו הכריע שבעשרה באופן זה יזמן בלא שם, דהא בדיעבד יצא בעשרה אף אם לא הזכיר השם.

הוצה לצאת לדבר מצוה בלא זימון

כתב השו"ע (או"ח סימן קצג), שאע"פ שאם כבר נתחייב בזימון אסור לו לברך לבד, וגם אם נתחייב לזמן בעשרה (בשם ה') אסור לו לזמן רק עם שלשה, מיהו, אם היו רבים מסובים יחד ואינם יכולים לשמוע ברכת הזימון מפי המברך, ואינם רשאים ליחלק לחבורות של עשרה, מפני שיצטרכו לברך בקול רם וישמע בעל הבית ויקפיד עליהם, יכולים ליחלק לחבורות של ג' ג', ולברך בנחת כדי שלא ישמע בעל הבית, וזה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת ברכת זימון, שהרי אינם יכולים לשמוע מפי המברך.

וכתב המג"א (שם, ז) דכ"ש אם צריכים ללכת לדבר מצוה שרשאיין ליחלק ג' ג'. אבל החיי אדם (נשמת אדם מח, ב) תמה עליו דאינו דומה כלל, דבשלמא היכא שרבים מסובים שלא יכול לשמוע ברכת הזימון, שפיר אמרינן דיזמנו בג', אבל כשיוכל לשמוע ברכת הזימון, מי התיר לעבור על מצוה זו בכדי לקיים מצוה אחרת, וכ"ש היכא שלא ישאר י' ויתבטל אף מהאחרים זימון בשם.

ויש שרצו ליישב דברי המג"א, שהרי גם התם בעצם יכול לברך בעשרה, אלא שאינו רוצה לבייש בעל הבית, ולכן התירו לו לברך בשלשה, וא"כ י"ל דהוא הדין לשאר מצוות. אלא דדבריהם תמוהים, דתינח התם שהרי קי"ל גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, וכהמבואר בדברי הרשב"א הנזכרים, אך לגבי שאר מצוות מנין לומר כן.

ולהלכה כתב המשנ"ב (שם, טז) דמ"מ במקום מצוה דאורייתא אפשר דיש להקל בכל גונו, אפילו אם יתבטל הזימון. ומסתברא דהמשנ"ב לשיטתו קאזיל דדין זימון דרבנן, אכן לפי החזו"א שחיוב זימון מן התורה, מהכ"ת לבטל חיוב מן התורה כדי לקיים מצוה אחרת.

לזמן בשלושה כדי ללכת ללמוד

והנה יעוי' בספר תורת הזימון שהביא בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שפעם שאל את החזו"א היאך לנהוג, שכן הוא רוצה לגמור את הסעודה בישיבה מוקדם כדי שיוכל ללכת וללמוד, אם שרי לעשות כן. והחזו"א ענה לו, שיכוון לא להצטרף עם הציבור, ואז יכול לזמן בשלשה. ושאל אותו הגר"ח, דאם מועיל כוונתו א"כ למה חייב לזמן כלל ואף בשלשה, וענה החזו"א שלא כדאי לבטל מצות זימון.

ויש שהעירו דממ"נ, אם ע"י כוונתו נפטר הוא מזימון, א"כ מה שייך לזמן בשביל לא להפסיד זימון, והא כיון דאינו חייב א"כ לאו זימון הוא כלל ועיקר. וצ"ל שאע"פ שאין חיוב אבל יכול לזמן אתם ומקיים בזה מצות זימון, (ועיין בסוף דברינו בענין זימון של רשות). ומשמע שרק במכוון שאינו מצטרף, אזי יכול ללכת ללמוד, אבל בלא"ה לא, אע"פ שלכאורה אין לך מצוה גדולה מתלמוד תורה. ואולי החזו"א ז"ל לשיטתו קאזיל בזה, שחיוב זימון הוא מן התורה, ולכן א"א לבטלו משום מצוה, אם לא שמכוון שאינו מצטרף.

ובידידי הוי עובדא במחנה קיץ אור שרגא, שמנהגם להאריך מאוד בסעודה שלישית בשבת, ונהגתי לזמן בשלשה ולברך, בכדי ללכת ללמוד. ופעם אחת פגש אותי מו"ר הגרא"ז אפשטיין זצ"ל ושאל אותי למה לא בירכתי עם הציבור, הסברתי לו שרציתי ללמוד ולדבר מצוה התיר המג"א, והסכים עמי. אלא דמ"מ הוסיף, שכדאי לי לחזור לברהמ"ז כדי לברך עם הציבור, משום שהיו שם יותר ממאה אנשים, והרי במשנה מבואר נוסח מיוחד לזימון של מאה, ואף דאנן לא נוהגין הכא, אבל הא מיהת מבואר מזה שיש ענין מיוחד לברך במאה, והיות ולא בכל יום מזדמן לברך במאה, ראוי לנצל הזדמנות זו.

[ב]

צירוף לזימון

הרצה לצאת מוקדם מחתונה וכד', מהו לענין זימון ולענין שבע ברכות

הנה ישנה שאלה המצויה מאוד למעשה, באנשים האוכלים בסעודת חתונה, וברכת המזון נדחית לסוף החתונה, ויש מהם שאינם מעונינים להישאר עד סוף השמחה, ורוצים לצאת קודם ולזמן בשלושה, דא עקא שכשהתיישבו לסעודה התחייבו בברכה בעשרה, ויש לדון אם מותרים לזמן בשלושה ולצאת.

עוד יש לדון בזה מצד השבע ברכות, דאולי אסור להם לברך מוקדם ולצאת לפני הברכה של המסובים, משום שכבר נתחייבו לשמוע השבע ברכות.

תנאי הצירוף לזימון

והנה, כדי להתחייב בזימון צריך שכולם יאכלו כאחד, אלא שנחלקו הפוסקים האם תלוי בזה שהתחילו לאכול ביחד, או בזה שסיימו לאכול ביחד. ועי' בשו"ע (או"ח קצג, ב) שאפילו לא הוקבעו מתחלה כולם לאכול יחד, אלא שהשנים קבעו ואח"כ בא השלישי וקבע עמהם, או שאחד קבע תחלה ואח"כ קבעו השנים עמו, אינם רשאים ליחלק כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה. ועי' במשנ"ב (שם, יט) שמסביר, שחל עליהו חובת זימון מחמת שאכלו לבסוף ביחד, ולכן, אם לא גמרו לכה"פ את אכילתן ביחד, כגון שבא אחד לאכול אצל שנים אחר שכבר התחילו לאכול וגם גמרו סעודתן שלא בזמן אחד, אותן שגמרו מקודם רשאים לברך בפני עצמן. דעכ"פ התחלה או גמר בעיני ביחד. ומ"מ אם המתינו לאחר אכילתם ולא ברכו עד שגמר גם השלישי לאכול חייבין לזמן ואין רשאים ליחלק, ואע"ג שלא גמרו ביחד כל היכי דאי מייתי להו מידי מצי למיכל מינייהו כמו גמרו ביחד דיינין להו.

ויש להסתפק לפי"ז אם אחד נטל ידיו מיד אחרי החופה ממש, עוד לפני שנטלו כולם, האם יכול ליחלק מחמת שנחשב של התחיל עימהם, כיון דנטל ידים לפנייהם. ומסתבר, שנחשב שהתחיל עמהם, ואע"פ שהיו כמה דקות שישב לבד, מ"מ ודאי חשיב דהתחיל בזמן שהסעודה התחילה, ולא בעינן שיטלו כולן בבת אחת, ושפיר נחשב דהתחילו ביחד. ועדיין יש לדון אם המסובים עמדו לתפילת מעריב מיד אחר החופה כנהוג, והוא לא מתפלל עמהם, אם גם בזה ייחשב שכולם התחילו כאחד.

אכילה באולם אחד כאשר התקבצו לענין אחד אם חשיב צירוף

עוד יש להסתפק היבא שאין עשרה אוכלים בשלחן שלו, האם נאמר שפטור מזימון דעשרה משום שאין כאן עשרה שאכלו ביחד, או כיון שכל המסובים באולם נתקבצו לשמחה וסעודה אחת, שפיר חשיב דאוכלים כולם כאחד, אף שבפועל אוכלים על שני שולחנות. ומסתבר כצד השני, וכן כתבו הפוסקים.

אכן, כשאוכלים מהכיבוד המוגש בקבלת קהל, דהתם כל צורת האכילה היא לא קבועה, מסתבר שפטורים מן הזימון. ועוד, שהרי בדרך כלל בקבלת קהל הנ"ל אוכלים בעמידה, ועי' במשנ"ב (קצג, יח) שקביעות נקראת כשיושבים ואוכלים על שלחן אחד או במפה אחת, אפילו כל אחד אוכל מכברו.

ועי' בספר פסקי תשובות (סימן קצג, ה) שהוכיח מהפרמ"ג (אשל אברהם קצו, א) שדן לגבי זימון בבית המקדש, שאע"פ שאין ישיבה בעזרה (יומא כה, א), מ"מ כיון שזו הדרך במקום זה, שפיר הוי קביעות,

ומביא ראיה מברכות (מב, ב) דאף באמרו ניזיל ונאכל בדוך פלן הוה קביעות. ולפי"ז גם בקבלת קהל אולי נחשב קביעות, ויל"ע. אך מטעם הראשון נראה שפטורים, וכנ"ל, שאי"ז קביעות.

חדר אוכל של ישיבה

עוד יש להסתפק, בבחורים האוכלים בחדר אוכל בישיבה בשלחנות נפרדים, האם יש להחשיבם כאוכלים כאחד, והנה אם אוכלים על שולחן אחד ממש, מסתבר דשפיר נחשב שאוכלים ביחד, בפרט שבדרך כלל יושבים שם ביחד כל פעם אותם הבחורים. ואולי יש לחלק בין שבת ליום חול, שבדרך כלל בשבת מתסבר טפי דנחשב שאוכלים ביחד.

ועדיין יש לדון בישיבות גדולות מאד (וכמו בישיבת בית מדרש גבוה דלייקווד), שאפילו בסעודת שבת כל אחד נכנס לבד ואוכל לבד, ואפילו אינו מכיר שמו של חברו האוכל עימו, מסתבר שאפילו בשבת לא נחשב כקביעות, ופטורים מן הזימון.

עצת האגרות משה דיכונן שלא להצטרף

בשו"ת אג"מ (או"ח א, נו) כתב עצה פשוטה, שאלו הרוצים שלא לחכות עד גמר הסעודה וז' ברכות, שיאמרו בפירוש קודם שישבו לאכול שאין מתכוונים להצטרף לקביעות עם שאר המסובין, ואז אף שיושבין בשלחן אחד לא מתחייבים בזימון.

אכילה בבית גוי ובסעודת המפסקת

עי"ש שמביא ראיה לדבריו מהא דכתב הרמ"א (או"ח קצג, ג) שהמנהג שלא לזמן בבית עובד כוכבים, והטעם משום דלא יוכלו לקבוע עצמן בבית עובד כוכבים, משום יראת העובד כוכבים, והווי כאלו אכלו בלא קבע, ועוד דיש לחוש לסכנה אם ישנו בנוסח הברכה ולא יאמרו הרחמן יברך בעל הבית הזה, ולכן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל א' לבדו, ולכן אין לשנות המנהג אף אם לא היו טעמים אלו מספיקים, מ"מ מאחר דכבר נהגו כך הוי כאלו לא קבעו עצמן ביחד. אלמא, לא מהני קביעות אכילה לבד, אלא כשהוא גם קביעות לברך ביחד, א"כ כשפירשו שאין קביעותן לענין הברכה, לברך יחד, אלא כל אחד לבדו לא מחייב קביעות כזה בזימון.

והביא בזה מהמג"א (תקנב, ט) שהוכיח מדין זה דהרמ"א, דאף באכלו שלשה ביחד בקביעות סעודה המפסקת, לא יזמנו מטעם דלא חשיב קביעות משום דאין דעתם לקבוע. והיינו דבא המג"א להוכיח שלא סגי בקביעות האכילה יחד לבד, אלא שצריך שתהיה קביעותם ג"כ ע"מ לברך יחד, ואמנם בסתמא הוא כנקבעו גם לברך יחד כיון שיש מצות זימון וגם מעלת ברוב עם, אבל כשיש טעם שלא יהיו רוצים לקבוע לברך יחד, כמו בבית העכו"ם שיש יראת העכו"ם, אמרינן אדרבה דמסתמא הוא כלא קבעו עצמן לברך יחד, אלא לברך כל אחד לעצמו. לכן גם בערב תשעה באב כיון דיותר טוב שלא לזמן לברך יחד, הוי אף בנקבעו לאכול יחד שהוא רק לברך כל אחד בעצמו. והביא שם לשון המחצית השקל שפירש בדברי הרמ"א דגם אין כוונתם לקבוע על אכילה אך כתב שיותר מסתבר שדעתם לקבוע על האכילה ורק לברך אין דעתם לקבוע.

ובאג"מ הביא שמצא שבספר חכמת שלמה שפסק בן בפירוש, ששלשה שישבו על דעת ליחלק, שרשאין ליחלק ולברך כל אחד בעצמו בלא זימון. אלא שהגרש"ק הביא ראיה לזה מדברי המג"א (קצה), (ב) שלא מצטרפין אפילו בבית אחד אם לא נתכנסו מתחלה ע"ד להצטרף, וראיה זו דחה האג"מ דכל זה רק בב' מקומות בבית אחד וכל חבורה בפני עצמה ולכן אין מצטרפין אלא אם כן נכנסו לכך אבל בלאו הכי א"צ שיתכוונו להצטרף.

אכן עיין בספר אשל אברהם (ריש סי' קצג), שדעתו שאין מועילה כוונה שלא להצטרף, ואם אכלו כאחד חייבים לזמן מכל מקום.

חיוב גבי שבע ברכות

ולשיטתו זו כתב האגר"מ, דלא יתחייב גם בשבע ברכות, מאחר דלא חייבו אלא לעשרה, ואף דברכת אשר ברא לא חייבו אלא לשלשה, אך כיון שלא מתחייב בזימון דעשרה ואף לא לשלשה, ממילא אינו מתחייב בשבע ברכות ולא באשר ברא.

ועי"ע בשו"ת ציץ אליעזר (יא, פד) שדן באריכות בשאלה האם מותר לצאת מוקדם מחתונה מטעם החיוב של שבע ברכות, ועיי"ש שהביא דברי המנחת יצחק שהעלה שמי שיש לו ענין נחוץ יוכל ללכת לפני גמר הסעודה בלי שישמע ז' ברכות. ונימוקיו בזה המה, דהמצוה הוא למי שהוא בגמר סעודה, אבל אין חיוב להמתין עד גמר הסעודה. וראיה לזה מדחזינן בש"ס ופוסקים ושו"ע דאסרו בפירוש לצאת קודם ברכת זימון, ובברכת חתנים סתמו ולא פירשו שיש איסור בזה לילך קודם ברכת חתנים.

עוד הוסיף להסתמך על מה שמבארים דבזה"ז עיקר שמחה רק חד יומא, ורק ממנהג מברכין ז' ברכות כל ז', וא"כ כיון דהמנהג היום שלא לומר השבע ברכות רק בסוף כל הסעודה, א"כ מי שיש לו ענין נחוץ וא"א לו להמתין על הגמר בשעה מאוחרת בלילה והולך לזרכו מוקדם, יש לו על מי לסמוך.

שבע ברכות בסעודה שנמשכת ליום ח'

ועי' בספר האלף לך שלמה (אבה"ע סימן קז) שהסתפק בחתן שהיה לו סעודה ביום הז' שלו, ונמשכה סעודתו עד ערב ליל שמונה, אם מברכין ברכת חתנים בלילה או לא. והעלה שהדבר פשוט שאין מברכין, דאינו דומה להזכרת שבת ויו"ט בברכת המזון, משום דברכת המזון אקרקפתא דפת מונח ותיכף כשאכל פת ביום נתחייב בברכת המזון, אבל שבע ברכות של חתן לא חל עליו החיוב רק בשעה זו שמברך ברכת המזון. ומשמיה דהגרי"ז מ"טו בזה, דדומה הדבר לסעודת שבע ברכות שבאמצע הסעודה הלך החתן, דפשיטא שאין מברכין, וה"ה כאן, דביום ח' כבר אין כאן חתן.

עוד כתב הגרש"ק שאם בשעת סעודה היו שם פנים חדשות, ובשעת ברכת המזון הלך לו ג"כ אינו חייב לברך. ולא מצינו בזה איסור שלא יהיה רשאי הפנים חדשות לילך משם טרם שברכו שבע ברכות, ואף אם אכל שם הפנים חדשות פת ואינו רשאי לחלק וללכת, מ"מ לאו השבע ברכות גרם לו החיוב שלא להסתלק רק הפת וברכת המזון, אבל מצד השבע ברכות היה רשאי להסתלק, הרי שהם לא גרמו לו החיוב, ולא חל עליו עיקר החיוב רק בשעה זו ממש שברך השבע ברכות, ולכן אזלינן בתר שעת ברכת המזון וכיון דאז כבר נסתלקה השמחה אין לו לברך.

ועי"ש בציץ אליעזר שמוכיח מדברי הגרש"ק הללו, דה"ה כל אדם המשתתף בסעודת חתן וכלה, אם דרך הליכתו שרוצה ללכת, באופן שרשאי ליחלק ולא להמתין על זימון בעשרה משום חיובא דברכת המזון, אין לו לחוש ג"כ משום חיוב השבע ברכות, שלא חל החיוב בכלל לפני הברכת המזון בעשרה, ורשאי ללכת.

אבל כתב שאין להקדים לברך ברכת המזון ז' ברכות בעשרה, ויצא שכן בהפסדן, דודאי איכא בזה קפידת החתן והכלה והמחותנים, ואיכא בזה איפוא כמה חששות חמורות.

[ג]

זימון של רשות

בד' הרמ"א דבאכל בלא קבע רשאי ליחלק

כתוב בשו"ע (קצג, ב), אפילו לא הוקבעו מתחלה כולם לאכול יחד, אלא שהשנים קבעו ואח"כ בא השלישי וקבע עמהם, או שאחד קבע תחלה ואח"כ קבעו השנים עמו, אינם רשאים ליחלק כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה, ומ"מ אם יאכל עמהם בלא קבע רשאים ליחלק, אא"כ הוא שמש.

וכתב הרמ"א שמ"מ אפילו במקום שרשאין ליחלק עדיף טפי לזמן, משום דברוב עם הדרת מלך (משלי יד, כח). וכתב המשנ"ב (שם, כג) דהיינו שאכלו השלשה בלא קביעות, וכן בעשרים או בששה אף שע"פ דין רשאים ליחלק, מ"מ עדיף טפי שלא ליחלק. ולכאורה דבריו צ"ע, שהרי הרמ"א מנמק דבריו משום דיש כאן משום ברוב עם הדרת מלך, ולכאורה זה לא שייך אלא היכא שאחד מוציא כולם, שבזה מקיים ברוב עם, אבל ע"י זימון שלנו שכל אחד מברך לעצמו, לכאורה אין כאן מעלת ברוב עם **בזימון**. ושמא י"ל דגם בזה יש קצת מעלת ברוב עם.

ועיין במג"א שהעיר על הרמ"א, דמשמע מהגמרא דכל שאין אחד מוציא לחבירו אין רשאין לזמן ולברך אח"כ כל אחד לעצמו, דהא תלמידי דרב קרעו בגדיהם, וקשה מ"מ יש להם לזמן יחד, ולברך אחר כך כל אחד לעצמו כמו שעשו בברכת המוציא, אלא על כרחך כיון שאין קבועים יחד אין רשאים לזמן. ותירץ המג"א בדוחק גדול שצריך לומר דמה שכתב הרמ"א עדיף טפי לזמן, היינו אם יאכלו מעט בשלחן א' כדי שיתחייבו בזימון.

ועי' במשנ"ב, שאע"פ דיש איזה אחרונים שדחו ראיתו לענין זימון, מ"מ יותר מסתבר כדבריו, וכן בפמ"ג כתב ג"כ דבמקום שאין אחד יכול להוציא חבירו בבהמ"ז, אם יכולים להצטרף לענין זימון, צ"ע למעשה. ומסיים, דבעשרה שיש הזכרת השם אפשר דאסור לכו"ע לזמן באין חייבין, וכן משמע בחיי אדם (מח, ז), והיינו ממש"כ שם, שהיו יושבים בעגלה ואוכלים בקביעות, צריך עיון אם מצטרפים, וכתב ונראה לי דבמקום ספק, בשלשה יזמנו, אבל בעשרה, יש לחוש להזכרת שם לבטלה.

וראיתי בספר תורת הזימון בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שהיכא שאכלו שנים כאחד והשלישי לא התחיל ולא גמר עמהם, אע"פ שאין חיוב זימון לכו"ע יכולים לזמן, עי"ש שמוכיח מהא דכתב המשנ"ב (ה, ט) בשם הפוסקים דאחד המפסיק לשנים, יכול להפסיק כמה פעמים, כגון שמתחלה אכלו ג' והפסיק להם א', ואח"כ באו שנים אחרים ואכלו עם האחד, יכול זה עוד הפעם להפסיק לשנים אלו, דלא שייך לומר פרח זימון מינייהו, כיון שנצטרפו עמו שנים שלא זימנו יכולין לזמן עליו, וכן פעם ג' ויותר. הרי לן שמיירי שהמשיך באכילתו אחרי זימון השני, א"כ ע"כ שבזימון השני לא התחיל ולא גמר אכילתו עמהם, ואפ"ה פסק שיכול לזמן עמהם. אלא דיל"ע בזה, דהרי כבר פסק המשנ"ב כדברי המג"א שהיכא שאין חיוב אין זימון, וצ"ע.